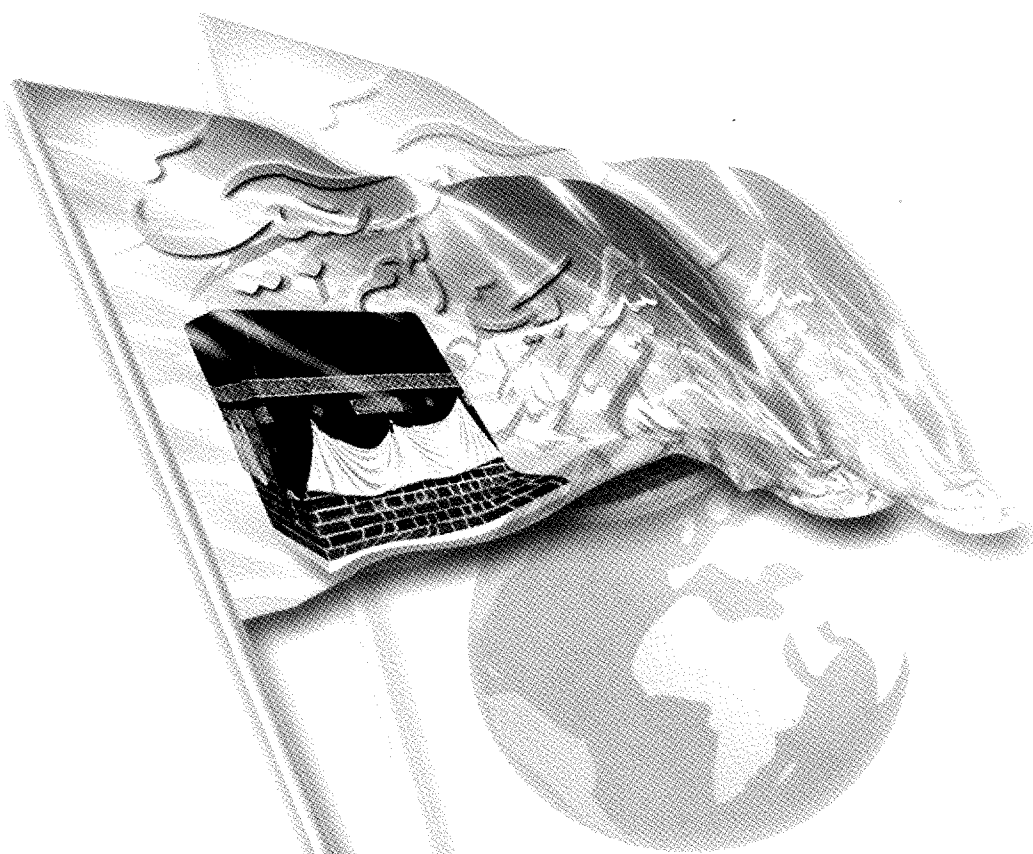
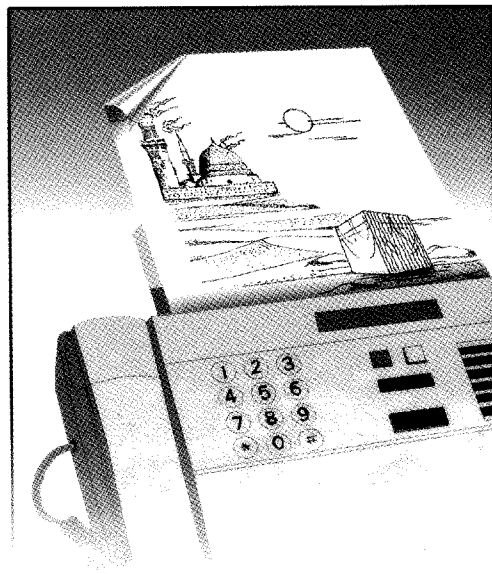

اخبار حج

چند خبر از سرزمین وحی

* ممنوعیت تخریب مساجد هفتگانه در مدینه منوره

متن خبر: به نوشته روزنامه عكاظ مورخ ۸۴/۲/۵ وزیر امور اسلامی سعودی با صدور فرمانی تخریب هرکدام از مساجد موجود در مدینه منوره «مساجد هفتگانه» را ممنوع کرد. مدیر کل امور اسلامی و اوقاف در مدینه منوره نیز شایعاتی که اکنون در خصوص تخریب بعضی مساجد وجود دارد را رد کرد. به نوشته این روزنامه، دلیل اصلی تأخیر در تأسیس مسجد اصلی، به کارفرما برمی گردد. احتمالاً این مسجد تا پایان سال جاری هجری تکمیل و تحویل داده خواهد شد.

ملاحظات:

۱. روزنامه عكاظ مورخ ۸۴/۵/۱۱ نیز به نقل از مدیر کل امور اسلامی و اوقاف مدینه منوره اخبار منتشره مبنی بر تخریب مساجد هفتگانه را تکذیب نموده بود.
۲. حکومت سعدی در حال تأسیس مسجد جامع «امام الدعوة» با گنجایش پنج هزار نفر نمازگزار در جوار مساجد هفتگانه است. این مسجد قرار بود پایان سال ۱۴۲۵ هجری (حدود دو ماه و نیم قبل) ساخته و تحویل داده شود.
۳. خبر احتمال تخریب مساجد هفتگانه، برای نخستین بار به وسیله یک نشریه

آمریکایی (حدود یک سال قبل) منتشر شده بود.

۴. روزنامه عکاظ مورخ ۸۴/۵/۱۱ نوشته بود: «بعضی از زائران (منظور شیعیان است) به این اماکن (مساجد هفتگانه) رفته و در آنجا تضرع و زاری می نمایند. و زیارت این مساجد را از جمله اعمالی می دانند که برای هر مسلمانی که از مدینه منوره دیدار می کند واجب است!»

پیشینه مکان بدر در گذشته و حال

مسیر منتهی به بدر. از نابودی علانم تاریخی شکوه می کند

گسترش آبادانی، نشانه های مسیر جنگ بدر را محو کرد

مسیری که از مدینه منوره به سمت منطقه بدر آغاز می شود دربرگیرنده دسته ای از پدیده های قدیم و جدید است که هیچ کدام گواهی نیکو بر سیره پیامبر ﷺ و تاریخ دعوتش که از این منطقه مبارک نشأت گرفته است نمی باشند. از بدر تنها نامی مانده است و بس. و رسمی از آثار در میان نیست. و اگر همین باقی مانده اندک از اهالی این منطقه نامش را بعد از گذر نسل ها آنگونه که در کتب سیره پرداخته شده است حفظ نمی کردند، ما هنوز نمی دانستیم که بدر کجاست و در طول تاریخ مبارزه و جهاد در جهت اعتلای کلمه حق و گسترش عقیده خالصی که به اقصی نقاط دنیا رسیده است، چه حوادثی را شاهد بوده است. در این سلسله مطالب گام به گام با بدر در طول تاریخ به پیش رفتیم. با دست یابی به مردانی که اگر وجودشان و احاطه شان - به مکان و واقعه بدر - و علمشان و مودتشان به سیره عطر آگین نبوی نبود ما راه درست را نمی یافتیم.

با پیمودن سیری که کتب سیره از خروج پیامبر ﷺ از مدینه به سمت بدر نشان داده اند، این سلسله را آغاز می کنیم و با راهنمایی دو تن از مردانی که اعتراف می کنم اگر نبودند نمی توانستم مسیرم را به سمت بدر تشخیص دهم - منظورم مسیری است که پیامبر ﷺ پیمودند - این دو مرد عبارت اند از: دکتر نایف الدیمس عضو مجلس شوری و استاد دانشکده تربیت در دانشگاه ملک عبدالعزیز که در گذشته شاخه ای از مدینه بوده است و شرف عطیه آل نامی، یکی از شخصیت های استان بدر که در هنگام سکونت ما در بدر ما را مشمول لطف و کرمش ساخت.

آغاز سفر:

- در آغاز - طی یک تماس تلفنی از دکتر نایف الدیمس یکی از بارزترین شخصیت‌های مدینه منوره که به سیره پیامبر ﷺ و کتب مربوط به آن و تحقیقات علمی منطقی در باره سیره نبوی اهتمام می‌ورزد درخواست کردم تا با روزنامه عکاظ مسیر عبور پیامبر ﷺ به سمت بدر را همراه شود - شهر بدر - شهری که در کتب تاریخ اسلامی بسیار از آن یاد شده است، نه به این دلیل که شاهد جنگی بود که حذفاصل کفر و ایمان است، بلکه به این دلیل که گذرگاه مهمی برای کاروان‌های اولیه عرب بود که رهسپار شام و عراق و نجد و بقیه نواحی می‌شدند. گذرگاهی که تجارت عرب از مکه به سمت این نواحی از آن آغاز می‌شد. دکتر نایف از این پیشنهاد استقبال کرد و آن را به شرط مصاحبت شریف عطیه الله آل نامی، که تاریخ را آنگونه روایت می‌کند که گویی با آن زندگی کرده است، پذیرفت. سفرمان را از مسجد پیامبر ﷺ به سمت مدینه آغاز کردیم در حالی که نقشه بلند و بالایی مملو از اسامی مکان‌ها و آثار در مقابل ما بود.

مکان‌ها و آثاری که یک بار شاهد گسترش شهری و احداث راه‌ها بوده‌اند و دیگر بار گذشت زمان برخی از آثار تاریخی را محو نموده است.

○ از شریف عطیه‌الله آل نامی پرسیدم چگونه توانستی راه بدر از مدینه منوره را بشناسی؟

● از کتب سیره و مشاهداتم و آنچه که از نیاکان نقل کرده بودند و چون من از اهالی شهر بدر هستم توجه من به مسیر جنگ از گذشته‌ای دور در من جان گرفته بود.

○ آیا محققین دیگری نیز هستند که چنین دغدغه‌ای داشته باشند؟

● هرچند وقت یک بار تعدادی از محققان و کاوشگران آثار و اماکن و جنگ بدر نزد من می‌آیند که آنها را تا مکان وقوع جنگ همراهی می‌کنم و ولی عهد امیر عبدالله بن عبدالعزیز و امیر سلطان بن عبدالعزیز و امیر عبدالمجید بن عبدالعزیز از منطقه بدر و مقبره شهدای آن بازدید کرده‌اند.

* نشانه‌ها و علامت‌ها محو شده است.

دکتر نایف الدیمس کلام را این‌گونه ادامه می‌دهد: من درست همان راهی را که پیامبر

پیمود، چندین بار طی کردم و در هر بار تغییر و تحولاتی در علائم می‌یابم. چنین چیزی چگونه ممکن است؟ امروز سفرمان را در مسیری آغاز می‌کنیم که مانند ۲۰ یا ۳۰ سال پیش نیست. من از این مسیر به سمت بدر می‌رفتم در حالی که در آنجا راه‌های میان‌بر نبود و ما بسیار از سختی‌های سفر رنج می‌دیدیم.

○ بدیهی است که - این راه‌های میان‌بر و تغییرات - مطلوب هستند!

● بله، الحمد لله جاده‌ها احداث شدند و حرکت در میان شهرها و روستاها بسیار آسان گردید ولیکن مشکل در آثار کهنی است که از میان رفته و به جای آنها جاده‌های بسیاری احداث شده است.

○ تأکید می‌کنم آیا احداث این جاده‌ها ضروری نبوده است؟

● با شما مخالف نیستم اما مشکل در مورد آثاری است که باید پابرجا می‌ماندند.

○ آیا همه آثار باید باقی می‌ماندند؟

● آثاری که با تاریخ مرتبند باید حفظ شوند.

جنوب غرب

در ابتدای سفرمان به سمت جنوب غرب مدینه راه افتادیم؛ جایی که پیامبر ﷺ از آنجا به مقصد بدر خارج شد و این مکان شکافی است که بسیار شبیه به یک جاده است که میان دو کوه واقع شده و به معنای کامل کلمه یک پیچ محسوب نمی‌شود. در حالی که در منطقه نقب مدینه ایستاده بودیم به دکتر نایف الدیمس گفت: من نقبی نمی‌بینم بلکه اینجا تنها خیابانها و آسفالت و منازل را می‌بینم.

این امری طبیعی است آبادانی گسترش یافته است و مدینه بسیار وسعت یافته است و این گسترش به نقب نیز رسیده است.

لیکن من معتقدم که باقیمانده آن که یکی از مناطق اطراف نقب بوده است... قبل از منطقه الحرة در کنار کوه کوچکی که به نظر می‌رسید در کناره نقب بوده است توقف کردیم.

حزّة الوبره

و از نقب مدینه که هم اکنون در منطقه خضره واقع است در جهت بالا به سمت حرة الوجدة راه افتادیم...

ایستادیم تا از حرة الوبره که بسیار تغییر کرده است و در نتیجه گسترش آبادانی و احداث جاده با میانگینی سالیانه تغییر می یابد، عکس بگیریم. این حره که یکی از حرات مشهور در مدینه منوره است، در قسمت غرب مدینه واقع شده و آن گونه که کتاب «تاریخ معالم الهدیه قدیماً و حدیثاً» ذکر کرده به سبب جغرافیای خود از حرات دیگر مدینه متمایز شده است و وجه تمایز آن نیز کثرت فلات ها و قلعه ها و برکه ها و پستی ها و بلندی هاست.

وقتی این حره را دیدیم، آسفالت آن را شکافته بود و نشانی از فلات یا قلعه ها یا پستی ها و بلندی ها نیافتیم. بلکه تنها از روی جاده آسفالته صعودمان را به سمت آن احساس کردیم.

آثار حره و نشانه های آن

○ تقریباً آن جا هیچ اثر تاریخی نبود. از دکتر دمس در مورد حرة الوبره پرسیدم و او پاسخ داد:

● حجاج در مسیر خود به سمت مکه مکرمه از حرة الوبره عبور می کردند و در آنجا برکه آبی بوده که گفته می شود نامش برکه الوبیک بوده است و در قسمت غربی حرة الوبره چاه عروه قرار داشته که یکی از دو لابه است که حرم مدینه منوره محسوب می شوند.

● و لابه دیگر چیست؟

«آن حرة واقم است که در قسمت شرقی مدینه واقع است.»

کتاب سیره

کتاب سیره ذکر نکرده اند که رسول ﷺ و یارانش به حرة غربی پا گذاشتند، بلکه آورده اند که رسول ﷺ راهش را از مدینه به مکه پیمود. از لقب مدینه و سپس از عقیق و ذی الحلیفه و ادلات الجیش. و به نظر می رسد که خروج از مدینه، از راه نقب به طور طبیعی به حرة منتهی

می شود که از دره عقیق می گذرد و اگر نقشه جنگ بدر را ببینیم، در می یابیم که راه مکه از سمت مدینه، ناگزیر از حرّه البوره یا حرّه الغریبه می گذرد.

درّه عقیق

از مشهورترین درّه های عربستان سعودی، درّه عقیق است و بعد این که از حرّه بالا آمدیم جاده آسفالت درّه عقیق را به طرف نقطه سوم در مسیر رسول ﷺ به بدر قطع کرد.

علت جنگ بدر

وقتی پیامبر ﷺ در ماه رمضان سال دوم هجرت خارج شد، هدف اصلی اش جنگ نبود بلکه خروج او تنها برای تعرض به قافله ای از قریش به رهبری ابوسفیان بود که از شام بازمی گشت. طبق گفته استاد محمد احمد باشمیل، قبل از جنگ بزرگ بدر، درگیری های نظامی رخ داد که به طور کلی منجر جنگ در هفدهم ماه رمضان سال دوم هجرت شد.

تحرکات نظامی

استاد محمد احمد باشمیل در کتاب خود به اسم «جنگ بدر»، تحرکات نظامی مسلمانان را قبل از جنگ بدر به صورت سه و یا چهار جنگ بین دسته های نظامی خلاصه کرده است این دسته ها عبارت اند از:

۱. یک گشتی نظامی و دسته ای به فرماندهی حمزه عبدالملک که از ۳۰ سوار از مهاجرین تشکیل شده بود و با یک کاروان تجاری که توسط ۳۰۰ جنگجو به فرماندهی ابوجهل پشتیبانی می شد روبرو گردید. این رویارویی در ساحل دریای سرخ از منطقه عیص بن ینج والمروه و در ماه رمضان سال اول هجری رخ داد و در واقع جنگی صورت نگرفت؛ زیرا مجدب بن عمرو الجهنی واسطه شد تا غائله ختم شود.

۲. دسته دوم به فرماندهی عبید بن الحارث، متشکل از ۶۰ سوار و این دسته در ماه شوال سال اول هجرت به سمت درّه رابع رهسپار شد و هدفش تهدید تجارت قریش بود که در انتها ختم به خیر گردید.

۳. دسته سوم یک گروه خبریابی، متشکل از ۸ تن از صحابه به فرماندهی سعد ابن ابی

وقاص، جهت جمع آوری اطلاعات بود که به منطقه حزار نزدیک جحنه رسید و هدفش تهدید راه‌های خویش بود. زمان این رویارویی ذی‌القعده سال اول هجرت بود.

اما جنگها عبارتند از:

۱. جنگ ودان که در مسیر بین مدینه و رایغ صورت گرفت. و رسول ﷺ همراه با ۲۰۰ جنگجو، فرماندهی آن را به عهده داشت. در واقع در آن منطقه جنگی واقع نشد ولیکن پیامبر ﷺ پیمان عدم تجاوز را با قبائل بنی‌حزّه و بنی‌بکر بستند.

۲. جنگ بواط - بواط مکانی است میان مدینه و ینبع - با فرماندهی پیامبر ﷺ برای تعرض به قافله‌ای که از قریش اما قافله نجات یافت و پیامبر بدون وقوع جنگی بازگشت.

۳. جنگ عسیره؛ به فرماندهی پیامبر و ۲۰۰ جنگجو رخ داد، این جنگ تهدیدی برای تجارت قریش بود. هنگامی که کاروان‌های تجاری از عسیره واقع در منطقه ینبع می‌گذشتند. کاروان هنگامی که در مسیر خود به سمت شام در حرکت بود توانست از راه دیگری طی طریق کند و در نتیجه جنگی درنگرفت و در این جنگ پیمان عدم تجاوز با بنی‌مدلج و هم‌پیمانانشان از بنی‌حمزه صورت گرفت. این واقعه در ماه جمادی‌الاول سال دوم هجرت اتفاق افتاد.

۴. جنگ بدر اول؛ که طبق گفته استاد باشمیل دسته‌ای جنگی متشکل از ۲۰۰ مرد به فرماندهی رسول ﷺ در جمادی‌الآخر سال دوم هجرت بود و به علت این‌که نیروهای محدودی از مشرکین به چراگاههای مدینه حمله کردند، این جنگ درگرفت. پیامبر در تعقیب آنها به درّه سفوان، نزدیک بدر رسید ولیکن با نیروهای مهاجم مواجه نشد و بدون این‌که جنگی رخ دهد بازگشت.

ضوابط جدید انتصاب کارکنان مساجد

دکتر توفیق السدیری قائم‌مقام وزیر اوقاف در امور مساجد از ایجاد برنامه‌ها و استراتژی‌هایی برای گسترش نقش امامان جماعت، خطیبان، مبلغان جهت رویارویی قدرتمندانه با مسائل روز سخن گفت.

او در گفتگویی با عکاظ، بعد از اعطای مسؤولیت به ایشان، گفت: روند بازسازی

سازمان مساجد و تبلیغ و ارشاد، طبق برنامه‌های جدیدی صورت خواهد گرفت که هدف آنها آماده‌سازی مجدد ائمه جماعت و مبلغان و گسترش قدرت آنها و تنظیم امور مساجد و تبلیغ می‌باشد.

السیدیری بر عزم خود مبنی بر بهبود اوضاع ائمه جماعت، مؤذنان و خطبا تأکید و اشاره کرد که وزارتخانه ضوابط دقیق انتخاب آنها را مورد بررسی قرار خواهد داد. دکتر السیدیری وجود هرگونه رابطه میان تصمیم این وزارتخانه در انتقال ایشان به سازمان امور مساجد و تبلیغات غربی ضدّ سعودی را رد کرد و آن را مسأله‌ای داخلی و مختص به وزارتخانه قلمداد کرد که هدفش گسترش فعالیت می‌باشد.

این گفتگو به موضوعات زیر نیز پرداخت:

- بازسازی ساختار

○ بعد از صدور فرمان وزیر مبنی بر انتقال شما به سازمان امور مساجد چه اولویت‌هایی را برای گسترش فعالیت در این سازمان مد نظر دارید؟

● در ابتدا مفتخرم که مورد اعتماد وزیر قرار گرفتم. بر هیچ کس اهمیت فعالیت در داخل کشور، که هم‌اکنون در حال تجربه است، پوشیده نیست. در این مرحله امور مساجد و تبلیغ در داخل کشور امری مهم و حساس است و امیدوارم که بتوانم در حیطة مسؤولیت محول شده موجبات رضایت وزیر را فراهم آورم. از اولویت‌هایی که در ذهنم به آنها پرداخته‌ام بازسازی ساختار و برنامه‌ریزی برای این سازمان است که از بزرگترین و قدیمی‌ترین سازمانهای کشور به شمار می‌آید و بعد از آن، وضع یک سری استراتژی واضح برای ائمه جماعت و خطیبان و امور مساجد و تبلیغ می‌باشد که این هدف در یک روز و یک شب محقق نمی‌شود بلکه در درجه اول، احتیاج به زمان و توفیق الهی دارد و در درجه دوم همکاری سایر دوستان و بخش سازمان مساجد و شعبه وزارتخانه در مناطق مختلف کشور را می‌طلبد.

همایش «میقات حج و وحدت امت»

رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در لبنان

به مناسبت فرارسیدن موسم ربّانی حج، همایشی باحضور شخصیت‌های علمی و چهره‌های

فکری و فرهنگی از کشورهای لبنان، سوریه و فلسطین با عنوان «میقات الحج و وحدة الأمة» در تاریخ ۸۳/۱۰/۷ در رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در بیروت برگزار گردید.

در این همایش آقای شیخ محمد یزبک وکیل شرعی مقام معظم رهبری در لبنان، آقای شیخ سلیم لبایدی مفتی فلسطین، آقای دکتر محمد حبش نماینده پارلمان سوریه و آقای شیخ احمد الزین رییس تجمّع العلماء المسلمین لبنان سخنرانی کردند.

در آغاز این همایش پس از تلاوت آیاتی چند از کلام الله مجید، آقای سیدمحمد حسین هاشمی رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در لبنان، طی سخنانی با اشاره به شرایط حساس و پرمسأله جهان اسلام و با عنایت به چالش‌های جدی فراروی مسلمانان، ضرورت برگزاری این همایش را مورد تأکید قرار داده و افزودند: جا داشت اجلاسی برگزار شود تا در باره حج نه به عنوان «مناسک» بلکه به عنوان «منافع» آن، که قرآن بر آن تأکید دارد بحث و گفتگو شود. ما می‌خواهیم از این اجتماع عظیم مسلمانان نهایت بهره‌برداری صورت پذیرد و می‌خواهیم بر وحدت اسلامی به عنوان تنها راه نجات امت اسلامی تأکید نماییم.

بیست و پنج سال پیش حضرت امام خمینی علیه السلام به امت اسلامی هشدار دادند اما متأسفانه بسیاری در جهان اسلام گوش شنوایی برای آن سخنان نداشتند و تعبیر «شیطان بزرگ» را درک نکردند، اما امروزه اکثر کشورهای اسلامی با دشمنی‌ها و کینه‌توزی‌های آمریکا آشنا شده‌اند. امام در آن زمان انجام مراسم برائت از مشرکان را اعلام کردند تا عاملی باشد برای بیداری و وحدت در برابر دشمنان اسلام. امام در آن هنگام بر عملی ساختن این عبارت قرآن کریم نظر داشت که «لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ» و ما در این همایش این موضوع را دنبال می‌کنیم. آنگاه آقای شیخ محمد یزبک در سخنرانی خود اهمیت فریضه حج را مورد تأکید قرار داد و اظهار داشت: همه فقها فتوا به حرمت تعطیل حج داده‌اند و طبیعی است کسی که به سوی حج می‌رود، باید از همه موانع بگذرد. وی با یادآوری احادیث وارده از سوی ائمه معصومین علیهم السلام در خصوص حج و به نقل از امام محمد باقر علیه السلام حج را تسکین قلوب ذکر کرد و رسیدن به درجات عالیة معنوی را از برکات سفر حج دانست.

وی با بیان کلام امیر مؤمنان علی علیه السلام در آخرین لحظات حیات خود، که فرمود: «الله الله في بيت ربكم»؛ «خدا را، خدا را در موضوع خانه پروردگارتان در نظر داشته باشید» گفت: هر چه مشکل بر سرزمین‌های اسلامی وارد می‌آورند؛ از فلسطین و افغانستان و عراق و غیره، همه

برای رسیدن آنها به مکه و آن سرزمین مقدس است. حج، پیمان میان مسلمانان برای اتحاد و برادری در راه یاری دین خدا و مبارزه با سپاه کفر است و این پیامی است که از ابراهیم علیه السلام تا پیامبر گرامی اسلام و از آن زمان تاکنون جاری است.

آقای شیخ محمد یزبک با استناد به سخنان حضرت امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری افزود: باید در اجتماع مقدس حج، مسلمانان در مسائل اساسی اسلام و قضایای کشورهای اسلامی با یکدیگر همفکری و مشورت نمایند؛ زیرا حج صحیح و کامل می‌تواند خطرناکترین دسیسه‌های دشمنان را خنثی سازد.

سپس آقای دکتر محمد حبش نماینده پارلمان سوریه به ایراد سخن پرداخت. وی رسالت حج را ایجاد وحدت میان مسلمانان ذکر کرد و گفت: حج یکی از مهمترین جلوه‌های پیوند میان مسلمانان است. در حج دو تعبیر قرآنی وجود دارد؛ یکی «مناسک» و دیگری «منافع». در مناسک حج مطلبی نیست و انجام می‌شود اما ما به دنبال منافع حج هستیم. منافع ما از حج وحدت و کرامت ما از آن است. حزن‌انگیز است که در زمان جاهلیت عرب قبل از اسلام منافع حج را درک می‌کردند، مانند ایجاد بازار «عکاظ» و غیره و چه پیمان‌هایی در آن موسم منعقد می‌شد، اما اکنون دو میلیون مسلمان از کشورهای مختلف جهان و دو میلیون مسلمان نیز از عربستان در این مراسم شرکت می‌کنند که فقط به مناسک می‌گذرد. هیچ تجمعی در دنیا این چنین نیست. ما ایجاد مؤسسات و ستادهایی که منافع حج را در بر داشته باشد پیشنهاد کرده‌ایم؛ چرا در حومه مکه و مدینه سالنهایی ایجاد نمی‌شود که مسلمانان مسائل خود را در آنجا مطرح کنند. من پیشنهاد کرده‌ام که در همان مکان‌های مقدس، یک سرزمین نمادین از فلسطین ایجاد شود تا هرکس به مکه و مدینه می‌آید به فکر فلسطین باشد؛ فلسطینی که تمام مظاهر آن سرزمین، از جمله مسجد الاقصی و... را داشته باشد. چرا سالی در آنجا ایجاد نمی‌شود که طوایف مختلف اسلامی؛ مانند اباضیه، دروز، زیدیه و... دیدگاه‌های خود را مطرح سازند و ما این طوایف اسلامی را بهتر بشناسیم. اینها همه می‌تواند از منافع حج باشد. ما نیاز به منافع حج داریم و نه فقط مناسک آن.

سپس آقای شیخ احمد الزین رییس تجمع العلماء المسلمین لبنان طی سخنانی گفت: حج رکنی از ارکان اسلام است و این فریضه هماهنگ و منسجم با تسیح عالم آفرینش انجام

می‌شود. مسلمان طواف دایره‌ای انجام می‌دهد، همانگونه که افلاک چنین سیر می‌کنند. وی حج را عبادتی انسانی دانست و افزود: این عبادتی انسانی است. همه انسانها از همه جا می‌آیند و دارای ارزش انسانی واحدی هستند. این دلالت بر انسانیت اسلام دارد که فرقی میان انسانها قائل نیست.

آقای شیخ احمد الزین با اشاره به این که طرح شعارها به تنهایی کافی نیست، بلکه باید برنامه‌های واقعی ارائه کنیم، گفت: باید کمیته‌هایی در حج تشکیل شود تا به همکاری و تعاون میان مسلمانان در زمینه‌های اقتصادی و... منجر گردد. باید کمیته سیاسی در حج تشکیل شود زیرا سیاست، اقتصاد، تربیت و همه اینها در رأس منافع حج قرار دارد.

آنگاه آقای شیخ سلم لبایدی، مفتی فلسطین، طی سخنانی اظهار داشت: در زمان ما از اسلام اسمی و از حج رسمی باقی است و حج را مگر اندکی حجیج دیگران نمی‌شناسند. در هر صد سال مجددی برای اسلام می‌آید و در آغاز قرن ما نیز امام خمینی علیه السلام آمد و این نشست امروز ما به برکت وجود اوست. اسلام حقیقتی شده و حج یک مکتب و موسم وحدت امت است. وی در توضیح نقش حضرت امام خمینی علیه السلام در ایجاد وحدت مسلمانان از طریق آیین حج، گفت: او با فتاوی خود همه را به وحدت فراخواند. او فتوا بر اقامه نماز پشت سر امام مسجد الحرام داد و گفت: آن نماز را نباید اعاده کرد و این دلالت بر روح وحدت طلب امام داشت. او می‌گفت: اگر غیر از این بود باید مرگ بر آمریکا گفت، زیرا غیر از این خواست آمریکاست؛ و از همانجا شعار الولاء لله (دوستی برای خدا) و برائت از دشمنان خدا سر داده شد. در بعثه امام در حج برنامه‌ای فرهنگی وجود داشت و در حال حاضر نیز موجود است و در آن همه مسائل مربوط به امت اسلام مطرح می‌شد. امام از هر راهی برای طرح مسأله فلسطین بهره می‌جست و این در حالی است که اکنون در اجلاس سران عرب از این که صدای فلسطین در آن اجلاس به گوش همگان برسد، ممانعت به عمل می‌آید.

در پایان این همایش نماز جماعت به امامت آقای شیخ محمد یزبک و با حضور علما و حاضران در فضایی آکنده از وحدت و معنویت اقامه شد.